

અક્ષય તૃતીયાના મહોત્સવ પર

ભગવાન શ્રીકૃષ્ણનો અક્ષય અનુગ્રહ

‘મહાભારત’ની એક કથા પર આધારિત

નીતિપરાયણ પાંડવો પોતાના ભાઈ ધર્મરાજ યુધિષ્ઠિરના નેતૃત્વમાં, હસ્તિનાપુર સામ્રાજ્યના ન્યાયસંગત ઉત્તરાધિકારી હતા. પરંતુ તેમના ઈર્ષાળુ પિતરાઈ ભાઈ દુર્યોધનના છળકપટને લીધે તેમને બાર વર્ષ સુધી દેશનિકાલ કરીને વનવાસ માટે મોકલી દીધા હતા.

પાંડવોના અનેક નિષ્ઠાવાન ઋષિમુનિઓ પણ તેમની સાથે વનમાં ગયા. ધર્મરાજ યુધિષ્ઠિર એ નહોતા જાણતા કે તેમના પરિવાર અને ઋષિઓનું ભરણપોષણ કરવાની ફરજ તેઓ કેવી રીતે બજાવશે. તેમણે સૂર્ય દેવને વરદાન માટે પ્રાર્થના કરી. યુધિષ્ઠિરની પ્રાર્થના સાંભળીને સૂર્ય દેવ તેમની સમક્ષ પ્રગટ થયા. તેમનું કવચ સ્વર્ણિમ પ્રભાનું હતું અને તેમના હાથમાં અદ્ભુત પાત્ર હતું જે સૂર્યની જેમ જ પ્રકાશિત અને ઝળહળતું હતું, તે અક્ષયપાત્ર હતું.

સૂર્ય દેવ બોલ્યા : “હે જયેષ્ઠ પાંડુપુત્ર, આ દિવ્ય પાત્ર ગ્રહણ કરો. આ ભગવાનના અક્ષય અનુગ્રહનું પ્રતીક છે. આ પાત્રમાંથી તમને અને તમારા ભાઈઓને દરરોજ ભોજન પ્રાપ્ત થતું રહેશે. તમારી પત્ની દ્રૌપદી બધા ઋષિઓને ભોજન કરાવવાની સેવા કરે. આપણી પરંપરા અનુસાર, બધાના ભોજન કરી લીધા પછી જ અંતે તમારી પત્ની દ્રૌપદી પોતાનું ભોજન ગ્રહણ કરે. હું તમને વચન આપું છું કે આ પ્રકારે ભોજન કરવાથી તમારે ક્યારેય ભૂખ્યા નહીં રહેવું પડે.”

સૂર્ય દેવ દ્વારા અપાયેલા ઉપહાર માટે પાંડવો તેમના પ્રત્યે કૃતજ્ઞ હતા અને દરરોજ અક્ષયપાત્રમાંથી ભોજન લેતી વખતે તેમના આદેશનું પાલન કરવા લાગ્યા. પાંડવો અને બીજા ઋષિઓ ભોજન ગ્રહણ કરી લે પછી જ દ્રૌપદી તેનું ભોજન ગ્રહણ કરતી. ત્યાર પછી એ પાત્ર બીજા દિવસે સવારે ત્યાંસુધી ખાલી રહેતું હતું જ્યાંસુધી જાદુઈરૂપે તેમાં બીજીવાર ભોજન ન આવી જાય.

જ્યારે અક્ષયપાત્રની વાત હસ્તિનાપુર પહોંચી ત્યારે દુષ્ટ દુર્યોધનને ઈર્ષા થઈ. તેણે પાંડવોની વિરુદ્ધ એક બીજી યોજના ઘડી કાઢી. દુર્વાસા મુનિ જે એક તેજસ્વી ઋષિ હતા તેમના પ્રત્યે દુર્યોધન સન્માન પ્રગટ કરી રહ્યો હતો. તેમની પાસેથી વરદાન મેળવવાની આશાએ તેમને અને તેમના દસ હજાર શિષ્યો માટે ભોજનની વ્યવસ્થા કરી રહ્યો હતો. દુર્વાસા મુનિ તેમના ક્રોધ માટે સંપૂર્ણ વિશ્વમાં પ્રસિદ્ધ હતા. સહેજપણ અનાદર થતા જ તેઓ શ્રાપ આપી દેતા અને તેથી રાજાઓ અને દેવો પણ તેમના ક્રોધથી ડરતા હતા. પરંતુ દુર્યોધનની સેવાથી મુનિએ પ્રસન્ન થઈને કહ્યું, “હું તારા પર પ્રસન્ન થયો છું. તારી જે ઇચ્છા હશે તે પૂર્ણ કરવામાં આવશે.”

દુર્યોધન આ જ ક્ષણની રાહ જોઈ રહ્યો હતો, તેના દુશ્મનોનો નાશ કરવાની તક મળવાથી તે ખુશ થઈ ગયો.

તેણે દુર્વાસા મુનિને ખૂબ જ વિનમ્રતાથી પ્રણામ કરીને કહ્યું : “હે મહર્ષિ! હે યોગીરાજ! મારી આ ઇચ્છા છે : કૃપા કરીને તમે વનમાં જઈને પાંડવોને દર્શન આપો. તેઓ મારા પ્રિય મિત્ર અને ખૂબ જ ધર્મનિષ્ઠ છે. તમારાં દર્શન કરીને તેઓ ખૂબ પ્રસન્ન થશે. કૃપા કરીને, દ્રૌપદી તેનું ભોજન કરી લે પછી તેમના ત્યાં જજો જેથી તે તમારી સેવા ખૂબ સારી રીતે કરી શકે.” ઋષિ સહમત થયા અને બીજા દિવસે તેમના દસ હજાર શિષ્યો સાથે પાંડવોની કુટીર તરફ પ્રયાણ કર્યું.

બીજા દિવસે સાંજે ઋષિને આવતા જોઈને ધર્મરાજ યુધિષ્ઠિર તેમના ભાઈઓ સાથે તેમનું સ્વાગત કરવા માટે ઝડપથી ગયા. આ મહાન ઋષિઓના સ્વાગતની ઉતાવળમાં યુધિષ્ઠિર એ ભૂલી ગયા કે દ્રૌપદીએ થોડાં સમય પહેલાં જ તેનું ભોજન પૂરું કરી લીધું હતું. યુધિષ્ઠિરે હાથ જોડીને દુર્વાસા મુનિનું સ્વાગત કર્યું અને કહ્યું, “હે ઋષિવર, કૃપા કરીને નદીમાં સ્નાન કરી લો અને પછી તમને અને તમારા શિષ્યોને ભોજન કરાવવું અમારું સૌભાગ્ય હશે.”

રાજકુમારી દ્રૌપદી, અતિથિઓનું સ્વાગત કરવા કુટીરની બહાર આવી. જ્યારે તેણે ધર્મરાજ યુધિષ્ઠિરનું આમંત્રણ સાંભળ્યું ત્યારે તે ભયથી કાંપી ઊઠી. અક્ષયપાત્ર તો ખાલી થઈ ગયું હતું! ભૂખ્યા મુનિ અને તેમના શિષ્યોને ભોજન કરાવવાનું અશક્ય હતું. દુર્વાસા મુનિ નિશ્ચિતપણે તેના આખા પરિવારને શ્રાપ આપશે.

દ્રૌપદી દોડીને કુટીરમાં ગઈ અને ઘૂંટણીએ પડીને વ્યાકુળતાથી પાંડવોના ગુરુ, ભગવાન કૃષ્ણને પ્રાર્થના કરવા લાગી.

હે શ્રીકૃષ્ણ,
તમારી શક્તિ અપરંપાર છે,
તમે વ્યથિતોના કર્મઠ નાયક છો
સમગ્ર વિશ્વ અને સૃષ્ટિના પાલનહાર છો,
તમે મહાનથી પણ મહાનતમ છો અને બધાના સર્વોત્કૃષ્ટ આશ્રય છો!
હે દેવાધિદેવ, તમારી શરણમાં આવવાથી
બધાને ભયથી મુક્તિ મળી જાય છે.
તમે પહેલા પણ અનેકવાર મારી રક્ષા કરી છે,
આ સંકટથી તમે જ મારી રક્ષા કરો.

દ્રૌપદીની પ્રાર્થના સાંભળીને ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ તેની સમક્ષ તરત જ પ્રગટ થયા. તેઓ સમસ્ત દિવ્ય લોકના સમાન તેજોમય હતા અને સત્ય અને ધર્મના મૂર્તરૂપ હતા. તેમણે સ્થિર અને પ્રેમાળ સ્વરમાં દ્રૌપદીને કહ્યું, “હું ખૂબ ભૂખ્યો છું! જલ્દી! મારા માટે કંઈક ખાવાનું લઈ આવ!”

દ્રૌપદીએ આજીજી કરી, “પરંતુ મારા પ્રભુ, અહીં કંઈ જ ખાવાનું વધ્યું નથી. અક્ષયપાત્ર ખાલી છે અને દુર્વાસા મુનિ અમારા પર ક્રોધ કરશે! કૃપા કરીને મારી મદદ કરો!”

સૌનાં હૃદયમાં નિવાસ કરનારા ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે ફરી તેને આદેશ આપ્યો, “જલ્દી, જલ્દી! મારા પેટમાં ઉંદરડાં દોડી રહ્યાં છે! સૂર્ય દેવનું પાત્ર મારી પાસે લઈ આવ! ચોક્કસ, તેમાં કંઈક વધ્યું જ હશે!”

દ્રૌપદીએ મનમાં વિચાર્યું, “ભગવાનમાં પૂર્ણ વિશ્વાસ રાખવો અને તેમના આદેશનું પાલન કરવું એ મારો ધર્મ છે. તેઓ અદૃશ્યને જોઈ શકે છે અને અસંભવને પણ સત્ય બનાવી દે છે. હું સ્વયંને તેમની આજ્ઞા પ્રત્યે સમર્પિત કરું છું.” તેણે નમીને તેમના શ્રીગુરુ શ્રીકૃષ્ણને પ્રણામ કર્યા અને તરત જ અક્ષયપાત્ર લાવીને તેમને અર્પણ કર્યું. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે પાત્રના કિનારા પર તેમની આંગળી ફેરવી. પછી તેમણે દ્રૌપદી સામે સ્મિત કર્યું અને તેમની આંગળી કાઢી બતાવી; તેના પર ચોખાનો એક દાણો ચોંટેલો હતો. ભગવાને સ્વાદ લેતાલેતા ખૂબ જ આનંદથી તેને ખાઈ લીધો. પછી તેમણે કહ્યું, “શ્રીહરિ જે બ્રહ્માંડનો આત્મા છે, આ ભેટથી પૂર્ણ તૃપ્ત થાઓ.

ભીમ જે પાંડવોમાં સૌથી બળવાન હતા તે આ દિવ્ય લીલાને જોઈ રહ્યા હતા. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે તેના તરફ જોઈને કહ્યું, “ઝડપથી જાઓ અને દુર્વાસા મુનિ અને બીજા બધાને ભોજન કરવા માટે બોલાવી લાવો.”

તે દરમિયાન, નદીમાં સ્નાન કરી રહેલા દુર્વાસા મુનિ અને તેમના શિષ્યોની જમવાની ઇચ્છા અચાનક જ સમાપ્ત થઈ ગઈ. એક શિષ્યે પૂછ્યું, “હે મહર્ષિ, હવે આપણે શું કરીશું? આપણા પેટ તો ભરાઈ ગયા હોય એવું લાગે છે; આપણે પૂર્ણ તૃપ્ત છીએ. પાંડવોને ત્યાં ભોજન કરવું અશક્ય છે.” ઋષિએ જવાબ આપ્યો, “તેમનું આમંત્રણ સ્વીકારીને હવે ના પાડવાથી આપણે ગંભીર ભૂલ કરીશું. યુધિષ્ઠિર અને તેના ભાઈ ધર્માત્મા છે પણ તેઓ યોદ્ધા પણ છે. આ દુર્વ્યવહારથી તેઓ ક્રોધિત થઈ જશે. તેઓ પાછા આવે તે પહેલાં આપણે અહીંથી જતા રહેવું જોઈએ!”

ભગવાન શ્રીકૃષ્ણના આદેશાનુસાર ભીમ નદી તરફ ગયા અને તેમણે જોયું કે દુર્વાસા મુનિ અને તેમના શિષ્યો ઝડપથી પાંડવોની કુટીરથી દૂર ભાગી રહ્યા હતા. ભીમે યુધિષ્ઠિરને આ વાત જણાવી તો યુધિષ્ઠિરે પૂછ્યું કે આ કેવી રીતે શક્ય બન્યું. ભીમે તેમને ભગવાન શ્રીકૃષ્ણની લીલા વિશે વાત કરી. તરત જ પાંડવો તેમના શ્રીગુરુ શ્રીકૃષ્ણનાં દર્શન કરવા અને કૃતજ્ઞતા વ્યક્ત કરવા માટે કુટીરમાં ગયા.

ધન્ય છે પ્રભુ! એક મનમોહક સ્મિત સાથે તેમણે બધાનું સ્વાગત કર્યું. દ્રૌપદીએ જણાવ્યું કે કેવી રીતે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ પ્રગટ થયા અને તેમણે કઈ રીતે અક્ષય પાત્રમાં બચી ગયેલા એક ચોખાના દાણાનો સ્વાદ માણ્યો. કૃતજ્ઞતાના આસુંઓથી પાંડવોની આંખો ભરાઈ ગઈ અને તેમણે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને નમન કર્યા.

ભગવાન કૃષ્ણે કહ્યું, “દ્રૌપદીની કરુણ પ્રાર્થનાને લીધે જ હું અહીં ઉપસ્થિત થયો છું. જોકે ચોખાના એક દાણાની તેની ભેટ ખૂબ જ સાધારણ હતી, પરંતુ તેના વિશ્વાસ અને ભક્તિએ મને પ્રસન્ન કરી દીધો. મારામાં તેનો વિશ્વાસ અટલ હતો. જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ પ્રેમપૂર્વક કરેલા પોતાનાં કાર્યો ભગવાનને સમર્પિત કરે છે ત્યારે તેના નાનામાં નાના સત્કર્મમાં પણ ઘણાં લોકોનો ઉદ્ધાર કરવાની શક્તિ હોય છે.

દ્રૌપદીએ પણ તમે પાંડવોની જેમ જ પોતાના ધર્મનું પાલન કર્યું છે. હંમેશાં યાદ રાખો કે અક્ષયપાત્રની જેમ જ ભગવાનનો અનુગ્રહ પણ શાશ્વત અને અક્ષય છે. અને જે ધર્માત્મા ભગવાનની શરણ લે છે, તેમનો નિશ્ચિત જ વિજય છે. યશસ્વી ભવ!”

યુધિષ્ઠિરે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને કહ્યું, “હે પ્રભુ, તમે શાંતિના સ્રોત છો અને સૌભાગ્યનું નિવાસ સ્થાન છો. અમે તમને વારંવાર પ્રણામ કરીએ છીએ અને અમે હંમેશાં હૃદયથી તમારું સ્મરણ કરતા રહીશું.”

સમસ્ત પ્રાણીઓનું અસ્તિત્વ અનંત પરમાત્મામાં જ છે. ખરેખર, ભગવાન કૃષ્ણ ચોખાના માત્ર એક દાણાથી સંતુષ્ટ થઈ ગયા, એના કારણે દસ હજાર વ્યક્તિઓની ભૂખ તૃપ્ત થઈ ગઈ અને અપ્રત્યક્ષ રીતે પાંડવોની રક્ષા થઈ.

પરંપરાનુસાર, સૂર્યદેવે પાંડવોને દિવ્ય પાત્ર, અક્ષય તૃતીયાના દિવસે જ આપ્યું હતું. અક્ષય તૃતીયા, ભારતીય પંચાંગના સાડા ત્રણ પવિત્રતમ દિવસોમાંનો એક દિવસ છે. મહર્ષિ વેદવ્યાસે મહાભારતની રચનાનો આરંભ પણ આ જ પવિત્ર દિવસે કર્યો હતો. આનંદ અને પ્રચુરતાનો આ સમય, નવી પરિયોજનાઓનો આરંભ કરવા અને આધ્યાત્મિક અભ્યાસો કરવા માટે શુભ હોય છે.

પુનઃ કથન : મોરગન હૂપર
શ્રીકૃષ્ણનું ચિત્ર : શક્તિપુંજના સંગ્રહમાંથી
ડિઝાઇન : જેની હીરા ટૅનર